

Uz savezništvo, sestrinstvo i solidarnost možemo proizvesti otpor prema patrijarhatu

Ciklus predavanja i razgovora *Neko je rekao feminizam* nastavljen je razgovorom na temu *Žene i desnica*, o čemu su govorile Jelena Višnjić i Nataša Bijelić uz moderaciju Kristine Ljevak

Žene i desnica bila je tema pretposljednje sesije u okviru četvrtog ciklusa razgovora i predavanja *Neko je rekao feminizam*, koja je održana u Muzeju književnosti i pozorišne umjetnosti u Sarajevu u subotu, 15. oktobra. O ovoj temi, koja se čini neiscrpnom u današnjem vremenu u kojem postaje sve teže živjeti feminizam u opasno retraditionaliziranom društvu, govorile su Jelena Višnjić iz BeFem Feminističkog kulturnog centra iz Beograda i Nataša Bijelić iz Centra za edukaciju, savjetovanje i istraživanje (CESI) iz Zagreba. Sociologinja Jelena Višnjić, koja je doktorirala rodne studije u Novom Sadu, prije sedam godina je sa Christinom Wassholm pokrenula Festival feminističke kulture i akcije BeFem, koji je bio rezultat saradnje srbijanskih i švedskih feministkinja, kao i feministkinja iz regiona. Nataša Bijelić dolazi iz feminističke organizacije CESI iz Zagreba, te se kroz različite edukacije, istraživanja i zagovaračke aktivnosti bavi pitanjima seksualnih i reproduktivnih prava, rodno uvjetovanim nasiljem, rodnom ravnopravnošću i LGBT pitanjima.

Jelena Višnjić je na početku razgovora istaknula da su feministkinje u Srbiji, ali i u regionu, jedine otvarale ključna pitanja, poput pitanja nacionalizma i suočavanja sa prošlošću, prava žena, LGBT populacije i slično, ali njihovi glasovi su uvijek bili brisani iz javnog prostora. Ona navodi primjere Žena u crnom i Staše Zajović, Sonje Biserko, Nataše Kandić... „Savremeno društvo Srbije je jedan anomični i anarhični, razoreni sistem. Mi živimo u vremenu rastućeg nasilja, militarizma, kontinuiranog diskursa nacionalizma, tradicionalnog i patrijarhalnog palanačkog duha. Feministički glasovi bili su jedini glasovi koji su kontinuirano zadnjih 20 godina pružali otpor toj vrsti politike. Tu vrstu feminističke tekovine i borbe za ženska prava su prepoznale i žene na desnici. Desnica je odlučila na sebe staviti umiveno žensko lice i na taj način mobilisati i kooptirati feminističku politiku, iako to zapravo nije feministička politika”, kaže Jelena. Feminizam je od svojih početaka imao različite strategije u borbi za emancipaciju žena, ali je uvijek proizvodio solidarnost sa svim obespravljenim grupama, što je paradigma feminističkog djelovanja. „Žene na čelu desničarskih partija zapravo osporavaju feminističku politiku tako što za sebe nikada neće reći da su feministkinje, ne podrazumijevajući uopšte da je mogućnost da se nađu na tim pozicijama rezultat feminističke borbe. One nisu neke besvjesne žene koje su tu da bi zadovoljile kriterije svojih političkih saboraca, nego su jako autonomne.”

Desnica u službi neoliberalnog kapitala

Jelena navodi tri ključne svjetske liderke: Hillary Clinton, koja će vjerovatno biti predsjednica SAD-a, Theresu May, premijerku Ujedinjenog Kraljevstva, i njemačku kancelarku Angelu Merkel, i kaže da one zapravo nisu feministkinje, jer njihova politika ne proizvodi solidarnost sa svim obespravljenim grupama, nego se nalazi u službi neoliberalnog kapitala. Primjera ima još: Marine le Pen iz francuskog Nacionalnog fronta je ušla u Evropski parlament, a ispred Jobbika, mađarske nacionalističke partije, je u Evropski parlament izabrana i advokatica Krisztina Morvai koja se vrlo brzo odrekla svoje feminističke tradicije kada je ušla u političku arenu. U Srbiji je predsjednica Građanskog saveza Srbije bila Vesna Pešić, a sada je tu i Sanda Rašković Ivić, radikalna desničarka, donedavno predsjednica Demokratske stranke Srbije.

Desničarske aspiracije žena postoje i na drugoj strani, onoj koja je formalno dio Evropske unije – u Hrvatskoj. Perjanica desnice u Hrvatskoj je Željka Markić, liderica udruge U ime obitelji, koja je pokrenula referendum na kojem su se glasači i glasačice 1. decembra 2013. godine izjašnjavali/e o tome žele li da se u Ustav Republike Hrvatske prenese definicija iz postojećeg Obiteljskog zakona kako je brak zajednica žene i muškarca. Gotovo dvije trećine birača/ica podržalo je referendumsko pitanje, čime je u hrvatski Ustav unesena definicija braka kao životne zajednice žene i muškarca. Nevladine organizacije su žestoko lobirale protiv referenduma, odnosno za odgovor “protiv”, i vrlo se brzo mobilizirale u toj akciji, a organizacija CESI je bila dijelom te akcije.

Nataša Bijelić ističe da fenomen Željke Markić i sličnih inicijativa i organizacija nije specifičnost Hrvatske, te da na nivou cijele EU postoji širok spektar društvenih aktera/ica koji/e se mobiliziraju kako bi ograničili/e seksualna i reproduktivna prava. „Kroz ideologiju zaštite života, obitelji i religijskih sloboda se nastoje osporiti sva postignuća feminističke teorije, feminističkih pokreta i antidiskriminacijskog zakonodavstva. Oni su se jako dobro organizirali, umrežili, poboljšali svoje metode javnog zagovaranja, i povisili utjecaj koji imaju na čitavo društvo.” Nataša smatra da se diskursom ljudskih prava danas manipulira, te navodi inicijativu *40 dana za život*, u sklopu koje molitelji/ce borave pred bolnicama, gdje se mole za okončanje abortusa, pravdajući to zalaganjem za ženska prava, jer je, prema njima, abortus nasilje nad ženama. „Sada i oni koriste ljudskopravaški diskurs. Ovakav tip manipulacije nismo očekivali/e, i to zahtijeva promišljanje novih strategija.”

Na diskusiji je bilo govora i o dokumentarnom filmu *Šta hoće žene na desnici?* iz 2015. godine, čiji su autori Izabela Kisić iz Helsinškog odbora za ljudska prava iz Beograda i Zlatko Paković, pozorišni reditelj. Pušten je i kratki insert iz filma, u kojem su predstavljene glavne desničarke u javnom životu Srbije. Jedna od njih je i već spomenuta Sanda Rašković Ivić, koja u filmu ističe kako su njene bake bile obrazovane, pa kod nje „ta emancipatorska politika u samoj porodici ima duboke korene”, kako sama kaže.

Ne biva vožd u suknji

U filmu su predstavljene i druge istaknute desničarke, poput Dragane Kukrić, aktivistkinje pokreta Dveri, novinarko i urednice internet radija Snaga naroda. Ona je intervjuisala Radomira Počuču, nekadašnjeg portparola Protivterorističke jedinice MUP-a Srbije, koji je preko svog Facebook profila pozvao navijače najjačih beogradskih fudbalskih klubova da pretuku aktivistkinje Žena u crnom. Njegov poziv je Dragana protumačila kao „privatni stav na osnovu kojeg su mediji spinovali priču”, a i ona također u filmu ističe kako su njeni roditelji radili i bili ravnopravni. U filmu je intervjuirana i Mirjana Stanković, aktivistkinja Srpskog narodnog pokreta 1389, studentica četvrte godine medicine, koja ističe kako je njoj, kao pravoslavki, abortus grijeh i kako „niko od nas u zemlji nema pravo da odlučuje ko će živeti, a ko ne. Abortus je greh ne samo za majku, nego i za doktora koji vrši proceduru”. Konačno, tu je i Milica Đurđević, portparolka srpskog sabora Zavetnici i diplomantica Fakulteta političkih nauka u Beogradu, koja ističe da u Zavetnicima većinu aktivnih članova čine žene.

„Zajednički imenitelj srbijanskom, bh. i hrvatskom društvu je to da se pitanje položaja žena uvijek nalazi na dnu političke agende. Zato možemo govoriti o rapidnom gubljenju teško osvojenih i stečenih pozicija. Naši sistemi iznova pokazuju puni regenerativni kapacitet patrijarhata. Sve ono za što smo mislile da nam je zagantovano – pravo na abortus, pravo na glas, na jednaku platu – sistem nam iznova konfiskuje”, rekla je Jelena. Stalni problem je i dalje činjenica da se evropska regulativa, koja je preslikana u zakone zemalja na Balkanu, i dalje adekvatno ne primjenjuje. „Mislim da će broj žena na desnici rasti. Desnica je dobro prepoznala kapacitet i snagu ženske solidarnosti i mogućnost ženske mobilizacije, a i radni kapital. Ljevica je to također prepoznala, ali nije stavila žene na čelo svojih organizacija i inicijativa”, dodala je.

Sanda Rašković Ivić je tokom diskusije spomenuta i zbog njenog svjedočenja u svojstvu svjedokinje odbrane na Haškom tribunalu, tokom kojeg je pokazala potpuni nedostatak empatije prema ženama koje su preživjele ratna silovanja u BiH. Ona prilikom svog svjedočenja navodi da ne postoji medicinska dokumentacija koja dokazuje silovanja Bošnjakinja u Foči. Kristina Ljevak postavila je pitanje da li se upravo na tom primjeru vidi da je ispred Sandine ljekarske etike (obzirom da je psihijatrica) partijska ideologija, a Jelena je dodala da se partijskoj ideologiji pridružuju i nacionalistička i militaristička. Sanda Rašković Ivić, na odgovor jedne žene koja je preživjela silovanje da ne može da se sjeti nijednog detalja vezanog za silovatelja, replicira da je to čudno, i da nije sigurna da se silovanje desilo, jer se preživjela ne sjeća ničega.

„To je potvrda onoga što je Žarana Papić rekla o tome kako se ženska tijela instrumentalizuju i naturalizuju kroz dva modela nasilja. Prvi je nasilje koje dolazi spolja, najmonstruozniji čin zločina nad ženama, a to je silovanje, gdje se žensko tijelo obilježava kao ratnička teritorija i gdje se proizvodi nova vrsta. Drugi je unutrašnji, populacioni zahtjev, odnosno zabrana abortusa. Dakle, prvo je osvajanje jednog tijela i produkcija vaše nacionalnosti u okviru materice drugog naroda, a drugo je zabrana abortusa radi proizvodnje budućih radnika”, kaže Jelena i dodaje da je teško vjerovati da se pitanje abortusa opet nalazi na agendi i da bi to moglo biti jedno od ključnih pitanja i instrumenata za političku promociju desničarskih grupa.

Razglednica iz Hrvatske

Nataša Bijelić je također kroz različite primjere pokazala kako izgledaju neokonzervativne prijetnje seksualnim i reproduktivnim pravima i zdravlju u Hrvatskoj. Među tim primjerima je i nedavno održani prvi Hrvatski kongres forenzične ginekologije i perinatologije, koji su organizirale strukovne udruge u suradnji sa katoličkom crkvom. Skup je održan pod pokroviteljstvom kardinala Josipa Bozanića, predsjednice Hrvatske Kolinde Grabar Kitarović, ali i Hrvatske liječničke komore i Hrvatske komore primalja. Odgovor na kongres bila je Facebook stranica [Biskupima na ginekološki pregled](#), te korištenje hashtaga #BiskupiGinekolozi, uz pomoć kojeg su se aktivisti/kinje ovim apsurdnim pitanjem pozabavili koristeći humor. Žene su putem memea biskupima postavljale pitanja o seksualnom i reproduktivnom zdravlju, jer su navodno kompetentni da se time bave.

Sljedeći primjer je već spomenuta kampanja *40 dana za život*, inicijativa za zaustavljanje abortusa u sklopu koje osobe mole ispred bolnica, i na taj način pokušavaju odvratiti žene od abortusa. Ova inicijativa danas postoji u čak 24 hrvatska grada. Pokušaji zaustavljanja inicijative su propali zbog nepostojanja zakonske osnove, dok istovremeno molitelji/ce postaju sve agresivniji/e, ulaze u područje bolnice, maltretiraju medicinsko osoblje i žene, te ne postoji način da ih se izmakne i zabrani. U Vukovaru su se moliteljima/icama nedavno pridružile i dvije medicinske sestre iz bolnice. Još jedna zapanjujuća situacija koja se desila početkom oktobra bila je [javna objava da je najavljen dolazak trudnice iz obližnjeg mjesta na pobačaj u vukovarsku bolnicu](#). Molitelji/ce su se odmah putem Facebooka alarmirali/e da dočekaju tu ženu “kao kraljevnu” i da joj pokažu “koliko je vrijedna i kako smo spremni učiniti sve da joj pomognemo izabrati život”. „To je bila tipična sačekuša. Netko im je javio da ta žena dolazi na abortus i oni su mobilizirali sve snage ne bi li ju dočekali. To je apsolutno nedopustivo”, rekla je Nataša.

Novitet u hrvatskom društvu predstavlja i hod za život, kojem prisustvuje i Željka Markić. U suštini je u pitanju okupljanje poput abortusa, ali na vrlo “veseo” način, uz obitelji s djecom, i bez javnog očitovanja da je u pitanju *pro-life* skup. Nataša je navela i još jedan jako problematičan primjer online portala [Klinika za pobačaje](#), na kojem se ženama plasiraju netačne informacije o abortusu, te ih se nastoji zaplašiti. „Na stranici se navodi da abortus uzrokuje PTSP, da je štetan kao zahvat, ali su se autori/ce ogradili disclaimerom, i njih se ne može kazneno procesuirati. Pokušavali smo učiniti nešto i po tom pitanju, ali je to naprosto nemoguće”, kaže Nataša koja je na kraju pokazala sliku skupine umreženih pojedinaca i pojedinki koji/e su povezani/e

obiteljskim, prijateljskim i poslovnim vezama, a uključuju katoličku crkvu, te druge organizacije i inicijative.

Ne izostaje ni njihova politička angažiranost, jer su neki/e od njih bili/e članovi/ce konzervativne stranke Hrast, Željka Markić se okušala i na prošlim parlamentarnim izborima (kada je neslavno propala), a bilo je i političkog zastrašivanja opozicije. Ove inicijative su povezane sa međunarodnim organizacijama i konzervativnim inicijativama u EU i SAD-u. „Cilj takvih organizacija i inicijativa, pa čak i političkih stranaka, je uključivanje katoličke religijske agende u javne politike i zakonodavstvo. Oni/e u Hrvatskoj sada postaju dijelom radnih grupa koje kreiraju javne politike i zakone. Oni/e su se tim akcijama etablirali/e kao vrlo relevantan društveni akter za kojeg sada nadležne institucije smatraju da ga trebaju pozivati da sudjeluje u kreiranju javnih politika i zakonodavstva”, objašnjava Nataša. U Hrvatskoj katoličko-fundamentalistički diskurs uzima sve više maha, i to kroz pitanje religijskih sloboda. „Pod ‘religijskom slobodom’ se nastoji opravdati diskriminacija prema drugom i drugačijem, te netolerancija. Sprega nacionalističkog i klerikalnog postoji i možemo očekivati samo daljnju progresiju.”

Šta zapravo hoće te žene?

Ne smijemo zaboraviti ni to da se u našim školama već 20 godina predaje vjeronauka, dok seksualnog obrazovanja nema u školskim kurikulumima. Jelena smatra da posljedice toga već postoje, što se npr. ogleda u tome da se u Srbiji u javnom prevozu svi/e počinju masovno krstiti kada se prolazi pored neke crkve. „Zato sada imamo užasan porast konzervativizma u vrijednosnim matricama djevojčica i dječaka. Prema istraživanjima, većina srednjoškolaca smatra da je nasilje nad ženom legitimno te da je abortus ubistvo ili grijeh. Tako dobijamo rast ksenofobnog, homofobnog, nacionalističkog diskursa u obrazovnom, javnom i medijskom prostoru”, kaže Jelena.

Ona je spomenula i knjigu Igora Mandića iz 1984. godine *Što, zapravo, hoće te žene?* u kojoj on postavlja pitanje zašto žene od svog klitorisa prave politički problem. „Klitoris jeste politički problem, zato što su u ovom trenutku, dok mi ovo govorimo, 24 djevojčice u svijetu žrtve genitalnog sakaćenja koje će ostaviti trajne mentalne i fizičke posljedice na njihove živote, i zato što crkva i država naše materice i vagine smatraju vlasništvom. Ideja da su naša tijela u vlasništvu države žene vraća mnogo vijekova unazad, i bojim se da generacija koja je odrasla pod ubjeđenjem da je žena drugorazredno i manje vrijedno biće opet proizvodi generaciju mladih žena koje će smatrati da je udaja legitimno i ključno djelovanje žene”, kaže Jelena. Pokazatelj toga je povratak trenda velikih vjenčanja te prisustvo Instagram profila super zgodnih mama koje su fit svega mjesec dana poslije porođaja. „Feministkinje moraju da se bave javnim

politikama. Neke će biti na ulici, a neke u digitalnom prostoru, no samo uz to veliko savezništvo, sestrinstvo i solidarnost, samo u tom ujedinenom frontu, kojeg neće činiti samo akademkinje i aktivistkinje, nego i žene sa sela, i žene radnice, i druge žene, možemo proizvesti tehnologiju otpora prema patrijarhalnom i moćnom diskursu”, smatra Jelena.

I mediji igraju veoma važnu ulogu u prenošenju i širenju poruka relevantnih za feminističku borbu pa je znakovito da je neprofitnim hrvatskim medijima ukinuto finansiranje onog trenutka kada je poziciju ministra kulture u Hrvatskoj preuzeo Zlatko Hasanbegović. „I ta njegova odluka je nešto rekla o snazi neprofitnih medija koji su očigledno bili prijatnija. Iako su te okolnosti kratkoročno onesposobile te medije, to nije nešto što ih može ušutkati. Sa druge strane, ja ipak sve manje čitam ‘naše’ medije, a sve više pratim ‘njihove’. Postoji mnogo internet portala koje je pokrenula udruga U ime obitelji, a imamo i katoličku televiziju Laudato TV, koja ima izuzetno dobru produkciju. Dakle, osim naših nezavisnih medija postoje i njihovi nezavisni mediji, koji su isto tako jaki i imaju tendenciju trajanja, s obzirom na financiranje koje imaju, i s kojim se ‘naši’ mediji ne mogu nositi”, kaže Nataša.

Tabloidi, opet, ispunjavaju svoju ulogu tako što promoviraju retradicionalizaciju i repatrijarhalizaciju, izvještavajući o javnim ličnostima predominantno u kontekstu braka, vjenčanja, porodice, veza... Iako u Srbiji postoji nova generacija novinarki koje pišu o marginalizovanim grupama, i dalje postoje dvije uloge žena u srbijanskim medijima – u polju zabave, i u polju nasilja, smatra Jelena. „Žensko golo ili mrtvo isprebijano tijelo je ono što prodaje magazin. Imamo primjer pjevačice Ksenije Pajčin koja je brutalno ubijena, i njenog partnera koji je izvršio samoubistvo nakon toga, a medijsko izvještavanje je pratila romantična scenografija – da li su to bile niske strasti, koliko je bilo kokaina, koliko dobrog seksa... Dešava se *post mortem* kasapljenje.” Jedan od novih uzora je, recimo, supruga Novaka Đokovića, Jelena Ristić, mlada i obrazovana žena o kojoj mediji govore isključivo kao o mirnoj i skrušenoj pratilji svoga muškarca. Feministkinjama stoga, smatra Jelena, ostaje da grade vlastite nezavisne medijske prostore. „Imamo sjajnu generaciju mladih feministkinja koje su fantastično regionalno povezane. Autonomni medijski prostori u kojima ćemo praviti našu agendu, i imati naš feministički subverzivni tekst, su ono što nam preostaje, jer se bojim da se u okviru ovih tvrdih tradicionalnih medija i poglavara politike i kapitala naši glasovi neće čuti”, rekla je Jelena.

Piše: Masha Durkalić,

Oktoibar 20, 2016